

НОРМАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТА ФУНКЦІЇ НОРМАТИВНИХ СИСТЕМ

О. А. ГОРДІЄВИЧ

Науково-дослідний центр
“Рівнеагропромпродуктивність”

Розглянуто теоретичні аспекти сутності нормативного управління, дано його визначення. Досліджено та охарактеризовано функції нормативних систем та побудована модель їх взаємозв'язків.

Ключові слова: управління, нормативне управління, функція, нормативні системи, витрати.

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин проблема управління витратами сільськогосподарських підприємств є однією з найважливіших для підприємницьких структур. Висока ресурсомісткість, тобто витрати живої і уречевленої праці, які характерні для продукції галузей АПК, вимагають постійного пошуку раціонального використання обмежених ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Важливу організуючу і регулюючу функцію управління витратами можна здійснити на основі нормативного формування витрат усіх видів ресурсів як оптимізуючих систем їх витрачання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми нормативного управління витратами як важливої складової загальної системи управління діяльністю підприємством та їх функції висвітлені у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Вагомим є внесок у розробку теоретико-методологічних підходів до вирішення окремих проблем нормативного управління витратами таких науковців, як В.В. Вітвіцький, М.Я. Дем'яненко, Л.І. Касянов, О.М. Куркіна, М.Й. Малік, Г.С. Тарасенко, Г.В. Черевко, Б.М. Генкін, В.В. Гаркавий.

Питання щодо визначення сутності та функцій нормативного управління залишається актуальним, оскільки вчені висвітлюють тільки окремі його функції, зокрема нормування живої праці. В Україні сьогодні недостатньо публікацій з проблем створення ефективних систем нормативного управління витратами.

Мета дослідження – Визначити сутність нормативного управління та побудувати модель взаємозв'язків основних функцій нормативних систем.

Виклад основного матеріалу. Поняття «управління» широко використовується в різних науках, позначаючи функцію, що властива організованим системам (біологічним, технічним, соціальним, тощо). Існує величезна кількість цього поняття. У загальному вигляді під управлінням розуміється елемент, функція, що забезпечує збереження визначеної структури, організованих систем, підтримка режиму їхньої діяльності, реалізацію їхньої програми і цілей [1; с. 7]. Управління розглядають також як сукупність процесів планування, організації, координації, мотивації, контролю та реалізації відносин економічної власності з метою досягнення поставлених суб'єктами цілей [2; с. 479].

Нормативне управління трактується як встановлення міри належного – норми, за допомогою якої здійснюється вплив на об'єкт управління з метою зміни сутнісного і перевіряється результат цього впливу шляхом зіставлення сутнісного з належним [3, с. 11-12].

Вітвіцький В.В. дає визначення нормативного управління як економічної категорії, яка полягає лише у визначенні норми. Нормативне управління має більш глибинний і широкий аспект в плані соціально-економічних відносин. Крім того, що нормативне управління є економічною категорією, воно має соціальне значення, пов'язане з проведенням соціального захисту людини через тарифікацію умов виконання робіт та через пенсійне забезпечення.

Тому вищенаведене дозволяє уточнити застосовуване в економіці поняття “нормативне управління”, сформулювати його в такий спосіб:

Нормативне управління – це економічна категорія, що виражає соціально-економічні відносини, які знаходяться в основі розподілу функцій виробничих процесів.

Основою нормативного управління витратами є нормативна система. Вона визначається, як дуже важлива економічна категорія, яка виступає особливою формою управління як на мікро-, так і на макрорівні держави [4, с. 11-12].

Функції нормативних систем визначаються завданнями, які на них покладаються, а саме:

- створення системи діючих норм і нормативів витрат живої і уречевленої праці та на їхній основі визначення обґрунтованого рівня витрат;
- отримання інформації про витрати за нормами на окремі види продукції в розрізі калькуляційних статей витрат;
- обчислення фактичної собівартості продукції тваринництва на основі попередньо розрахованих нормативних витрат;
- прогнозування розміру і рівня витрат, застосовуючи можливі методи при різних обсягах виробництва;
- створення нормативної бази для нормування та планування витрат;
- контроль і узагальнення даних про фактичні витрати і непродуктивні витрати;
- реєстрація і облік в оперативному порядку змін норм і нормативів відхилення від норм за місцями і причини їхнього виникнення.

Нормативні системи, які відносяться до управління, передбачають виконання всіх його функцій: мотивація, вимірювання, інформаційне забезпечення, планування, прогнозування, ціноутворення, оцінка результатів, аналіз, облік і контроль.

Мотивація полягає у спонуканні працівників підприємства (через заробітну плату, премії, моральне стимулювання) до дотримання норми встановлених планових витрат і пошуку способів їх зниження.

Інформаційне забезпечення полягає у забезпеченні підприємств збірниками норм і нормативів живої і уречевленої праці, що дає змогу планувати розміри витрат залежно від рівня механізації виробничих процесів та урахування зміни вартості ресурсів.

Однією із головних функцій нормативного управління витратами є планування. Планування передбачає прогнозування, постановку цілей і завдань, даючи відповідь на такі питання, як: Що виробляти? Яким чином? Для кого? [5, с. 53].

На практиці найбільше поширення одержали два методи планування собівартості продукції: нормативний і планування за техніко-економічними факторами. Як правило, вони застосовуються в тісному взаємозв'язку. Сутність нормативного методу полягає в тому, що при плануванні собівартості продукції застосовуються норми й нормативи використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, тобто нормативна база підприємства.

Використання нормативних методів планування дає змогу створити базу даних для оцінки результатів діяльності підрозділів господарства, яка досягається шляхом обліку, аналізу і контролю, а також регулювання (оперативного управління) фактичних витрат живої та уречевленої праці порівняно з планом [6, с. 23-24].

У забезпеченні противитратної спрямованості всього економічного механізму важливу роль відіграє ціноутворення. Науково обґрунтовані норми витрат живої і уречевленої праці становлять вихідну базу при встановленні ціни на продукцію.

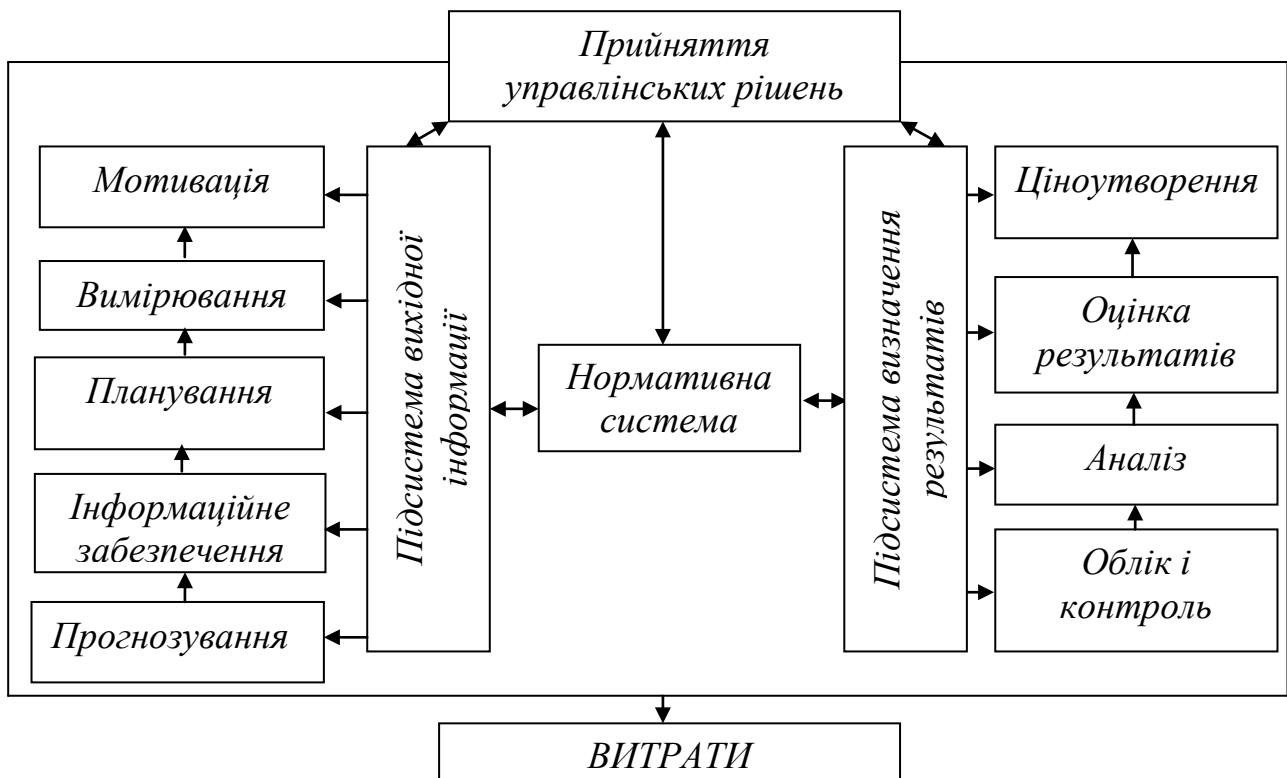
Аналіз витрат, складовий елемент функції контролю, допомагає оцінити ефективність використання ресурсів підприємств шляхом перевірки обґрунтованості плану щодо собівартості, прогресивності норм витрат, оцінки виконання плану та вивчення відхилень від нього.

Економічний аналіз, як функція управління витратами, знаходиться в тісному взаємозв'язку з рештою його складових. Він будується на інформації обліку, звітності, планів і прогнозів. У процесі аналізу виявляються резерви зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції, які потім враховуються при розробці поточних і перспективних планів [7, с. 7].

Важливою складовою управлінського обліку є облік витрат. Метою останнього є своєчасне, повне та достовірне визначення фактичних витрат, пов'язаних з виробництвом та збутом продукції, обчислення фактичної собівартості окремих видів та усієї продукції. Порівняння даних витрат згідно з формами первинного бухгалтерського обліку з нормативними даними дає змогу проаналізувати відповідність фактичного стану виробництва параметрам, заданим нормативами, і за результатами такого аналізу виявляти відхилення та приймати управлінські рішення щодо їх усунення [6, с. 58].

Ефективне управління витратами неможливе без контролю за рівнем витрат на виробництво. Контроль – завершальний процес планування і аналізу, що спрямовує діяльність підприємства на виконання встановлених завдань. Це дозволяють розкривати та усувати виникаючі відхилення [8, с. 321].

На основі проведених досліджень побудована модель взаємозв'язків найважливіших функцій нормативних систем (рис.)

Рис.1. Модель взаємозв'язків найважливіших управлінських функцій нормативних систем

Джерело: власні дослідження.

Функція контролю в системі нормативного управління витратами забезпечує зворотній зв'язок, порівняння запланованих нормативних витрат і фактичних.

Підсистема вихідної інформації (мотивація, вимірювання, інформаційне забезпечення, планування, прогнозування) слугує базою даних для підсистеми визначення результатів та центральним моментом прийняття управлінських рішень.

Підсистема визначення результатів (ціноутворення, оцінка результатів, облік, аналіз і контроль) полягає у перевірці обґрунтованості ціни, планів, прогресивності норм витрат, оцінці виконання плану та вивчення відхилень від нього.

Висновки. На основі проведених досліджень узагальнено основні сутнісні аспекти нормативного управління витратами та запропоновано його визначення, яке має більш глибинний і широкий аспект в плані соціально-економічних відносин, пов'язаних з проведенням соціального захисту людини через тарифікацію умов виконання робіт та через пенсійне забезпечення.

Побудована модель взаємозв'язків управлінських функцій нормативних систем дає можливість:

- визначити взаємозв'язки підсистем та отримувати оптимальний рівень витрат;
- обґрунтовано приймати рішення щодо оптимізації витрат;
- зробити систему нормативного управління дієвим засобом в економічних дослідженнях.

Список літератури

1. *Урбанович А. А.* Психология управления: Учебн. пособ. / Урбанович А.А. – Мн.: Харвест, 2002. – 640 с.
2. *Мочерний С.В.* Економічний енциклопедичний словник / Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А. — Львів, 2005.– Т.2. – 563 с.
3. *Вітвіцький В.В.* Управління галузевими системами економічних норм і нормативів / Вітвіцький В.В. – К. : «Укргропромпродуктивність», 2001. – 568 с.
4. *Вітвіцький В.В.* Нормування в управлінні економікою/ Управління сучасним містом. – 2001. – №1-3. – С.5-12.
5. *Завадський Й.С.* Менеджмент. Management/Завадський Й.С.– К. : Укр.-фін. ін.-т менеджменту і бізнесу, 1997. – Т.1. – 543 с.
6. Основи формування нормативних систем у тваринництві / [Вітвіцький В.В., Сіненко М.І., Голик В.М. та ін.]. – К. : НДІ “Укргропромпродуктивність”, 2010. – 72 с.
7. *Морозова-Герасимович Н. А.* Управлінський облік і аналіз затрат на забезпечення якості продукції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит”/ Н.А. Морозова-Герасимович. – К., 2003. – 22 с.
8. *Фатхутдинов Р.А.* Система менеджмента: учебн. пособ. / Фатхутдинов Р.А. – М. : Интел-Синтез, 1997. – 350 с.

Нормативное управление издержками и функции нормативных систем

Е.А. ГОРДИЕВИЧ

Научно-исследовательский центр “Ровноагропромпродуктивность”

Определена сущность нормативного управления издержками, построена модель взаимосвязей функций нормативных систем.

Normative management of vitrami and functions of the normative systems

O. GORDIYEVYCH

Rivnenskiy research center of agroindustrial complex

Essence of normative management costs is certain, the model of intercommunications of functions of the normative systems is built.